

ГІБРИДНА АГРЕСІЯ КРЕМЛЯ: ГЕОПОЛІТИЧНІ КОРЕНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ ХХІ СТОЛІТТЯ

О. І. Зубкович

Мелітопольський державний педуніверситет імені Богдана Хмельницького

zubkovytch@gmail.com

ORCID iD: 0009-0009-9540-713X

Ключові слова: історичні корені, геополітика, російсько-українська війна, інформаційні стратегії, «русский мир», гібридно-інформаційна війна, гібридні загрози.

Стаття аналізує геополітичні передумови російсько-української війни початку ХХІ століття, акцентуючи увагу на гібридно-інформаційних викликах. Автор розглядає прагнення Росії реанімувати радянський вплив над Україною через асиметричні методи, включаючи пропаганду, кібератаки та соціальні мережі. На основі робіт С. Хантінгтона, Г. Кіссинджера, В. Горбуліна та інших, висвітлюються історичні корені конфлікту від «Холодної війни» до анексії Криму та подій на Донбасі. Підкреслюється роль наративів «русского мира», економічного шантажу та інформаційних операцій у дестабілізації України. Висновки наголошують на переході від класичних війн до «м'якої сили» для підриву європейської безпеки та створення розколів у НАТО/ЄС. Дослідження підкреслює необхідність глибокого вивчення гібридних загроз для формування ефективної політики національної безпеки.

THE KREMLIN'S HYBRID AGGRESSION: GEOPOLITICAL ROOTS AND INFORMATION STRATEGIES IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF THE 21ST CENTURY

O. I. Zubkovich

Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky

Key words: historical roots, geopolitics, Russian-Ukrainian war, information strategies, «Russian world», hybrid information warfare, hybrid threats.

The article examines the geopolitical prerequisites of the Russian-Ukrainian war at the beginning of the 21st century, focusing on hybrid-information challenges. The author analyzes Russia's attempts to revive Soviet influence over Ukraine through asymmetric methods, including propaganda, cyberattacks, and social media. Drawing on works by S. Huntington, H. Kissinger, V. Horbulin, and others, it explores the historical roots of the conflict from the Cold War to the annexation of Crimea and events in Donbas. Emphasis is placed on narratives like the «Russian world», economic blackmail, and information operations in destabilizing Ukraine. Conclusions highlight the shift from classical wars to «soft power» aimed at undermining European security and creating divisions within NATO/EU. Specifically, it concludes that the Kremlin regime's «hybrid policy» has always aimed to undermine the Central European and Baltic states' sense of security from NATO and the EU, as well as to create a confrontation between the United States and its European allies, and between Western allies and Central European states. It is also noted that information and ideological means, including the use of cyberspace, have been perhaps the Kremlin regime's most important tool of hybrid information pressure. At the same time, so-called hybrid wars, which are covert in nature and observed primarily in the political, economic, and information spheres, are replacing classic military aggression. The essence of this approach is a shift in focus from the physical destruction of an adversary within a large-scale war to the use of «soft power» against an adversary country with the goal of disintegrating it, replacing its leadership, and bringing it into the Kremlin's

sphere of influence. Overall, the study emphasizes the need for a more in-depth study of hybrid threats to formulate an effective national security policy.

Постановка проблеми. Головна мета сучасної політики РФ полягає в реанімації Радянського Союзу. Проте без України процес реалізації цього, й так досить сумнівного проекту, є взагалі малоімовірним. Відтак, майже відразу після розпаду СРСР, Кремлівська влада розпочала підготовку до повернення колишніх республік Радянського Союзу в зону свого безпосереднього впливу. Г. Турченко зауважила, що після розпаду Радянського Союзу Російська Федерація визнала незалежність України з великим небажанням. Для Кремлівської еліти це була лише тимчасова поступка, котра невдовзі мала бути ліквідована. Як альтернатива самостійності України проголошувалося входження до різного роду пострадянських об'єднань на кшталт «Слов'янської єдності», «Митного союзу», «Євразійського союзу» тощо. Аналогічні ідеологеми, з використанням різних засобів інформаційного впливу, тривалий час насаджували населенню Східної України¹. При цьому, Кремлівські владоможці широко почали використовувати ресурси й можливості кіберпростору та соціальних мереж задля просування власних наративів, котрі переважно мали гібридно-інформаційний характер.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Розв'язання тематики переосмислення геополітичних передумов російсько-української війни початку XXI століття в контексті гібридно-інформаційних викликів започаткували у своїх працях: С. Хантінгтон², Г. Кіссинджер³, Д. Маркоф і К. Хефнер⁴, Р. Додонов⁵, С. Плохій⁶, Ю. Фельштинський і М. Станчев⁷,

¹ Турченко Г. Історична наука і сучасна гібридна війна Росії проти України. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. 46. 2014. С. 217.

² Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій. Частина II. Зміщення балансу цивілізацій.

URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/3893/3897>

³ Кіссинджер Г. Дипломатія; пер. з англ. М. Гоцацюка, В. Горбатько. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018. 864 с.

⁴ Маркоф Д., Хефнер К. Хакеры (takedown). 1996. 451 с. URL: <https://litlife.club/books/49290/read> (дата звернення: 16.10.2023).

⁵ Гарань О., Бурковський П. Російська агресія на Донбасі у стратегічному контексті відносин України і Заходу. Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2016 р.) / Упор. П. Гай-Нижник. Київ: «МП Леся», 2016. С. 263.

⁶ Plokhii S. The book Russian-Ukrainian war: the return of history. 2023. URL: <https://www.indigo.ca/en-ca/the-russo-ukrainian-war-the-return-of-history/fb730c40-3980-3181-ba5d-6fe9a30ab0f7.html>

⁷ Фельштинський Ю., Станчев М. Третя світова: битва за

В. Горбулін⁸ та ін. П. Гай-Нижника, який у своїй монографії «Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення» висвітлюючи комплекс дипломатичних та воєнно-політичних взаємин між Російською Федерацією та Україною, розглянув окремі аспекти сучасної гібридної війни в контексті політики національної безпеки⁹. Зокрема дослідником наголошується, що на початку 2014 р. РФ, розпочавши гібридну агресію проти України, порушила не лише українсько-російські спільні договори, а й міжнародно-правове законодавство в цілому. Російсько-українська війна, за своєю суттю, виходить за рамки двостороннього конфлікту та виявляє у собі виразні ознаки загальної кризи світової системи безпеки, що призведе до низки глобальних змін: зміняться не лише кордони та системи влади в Україні та Росії, закладено початок масштабної трансформації євразійського простору, що може спричинити якісний й територіальний перерозподіл ринків торгівлі та сировини, зазнають змін усталені правила політичного світогляду та взаємовідносин, принципи суспільно-політичної моралі деформуються, розпочнеться перегляд основ глобалістичної економіки та системи світової безпеки, світовий порядок базуватиметься на змінених правилах гри та розпочне набувати якісно нової конфігурації¹⁰. Також у цій низці праць П. П. Гай-Нижника аналізуються історичні передумови та геополітичні причини агресії Російської Федерації проти України у 2014 р., спадкоємність Російської імперії з Російською Федерацією в її експансіоністській політиці та агресивному насаджуванні ідеї т. зв. «русского мира», політико-теоретичні, геополітичні, культурно-історичні й зовнішньополітичні аспекти анексії Криму та збройного конфлікту на Донбасі, міжнародна політика урядів України в контексті національної безпеки тощо¹¹. Певною мірою істо-

Україну. Переклад з російської: Володимир Єшкілев. Київ: Наш Формат, 2015. 456 с. URL: <https://readukrainianbooks.com/page-86-1670-tretja-svitova-bitva-za-ukrayinu-jurij-georgijovich-felshtinskij.html>

⁸ Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. 2015. URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html>

⁹ Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. Київ: «МП Леся», 2017. 332 с.

¹⁰ Там само. С. 283.

¹¹ Гай-Нижник П. Агресія Росії проти України (2014–2016 рр.):

ріографія сучасної гібридно-інформаційної війни міститься у праці О. М. Ситника¹², де, серед іншого, звернено увагу на те, що працях окремих військових експертів можна віднайти близький до даного термін «війна керованого хаосу». Окремі аспекти теми висвітлено в дослідженнях: Г. Турченко¹³, Ю. Лібер¹⁴, О. Ситника й Я. Балановського¹⁵ та ін. Проте важливо наголосити, що загалом проблематика геополітичних передумов російсько-української війни початку XXI століття в контексті гібридно-інформаційних викликів ще потребує більш детального висвітлення в історіографії.

Мета дослідження. У статті зроблена спроба переосмислення геополітичних передумов російсько-української війни початку XXI століття в контексті гібридно-інформаційних викликів.

Виклад основного матеріалу. С. Хантінгтон висловив думку, що на початках «Холодної війни» – впродовж 1950-х – 1960-х рр. практично у всьому світі людей приваблювала комуністична ідеологія, котра асоціювалася з економічним успіхом й військовою могутністю СРСР. Проте ця привабливість зникла паралельно з процесом стагнації радянської економіки, що вже була не спроможна підтримувати військовий потенціал Радянського Союзу. Натомість західні цінності й інститути сприяли консолідації народів світу навколо джерела західної могутності

гібридна війна на поглинання та спроба знищення. *Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики* / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізняк, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. Київ: «МП Леся», 2016. С. 326–422; Гай-Нижник П. Будапештський меморандум: передумови і наслідки (не)гарантії національної безпеки України. *Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики*. Київ: «МП Леся», 2016. С. 194–212; Гай-Нижник П. На порозі кривавої бані: російсько-українські міждержавні взаємини у 2010–2013 роках. *Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики*. Київ: «МП Леся», 2016. С. 247–299; Гай-Нижник П. Формування загальнонаціональної ідентичності українців в контексті сучасних викликів *Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики*. Київ: «МП Леся», 2016. С. 32–54.

¹² Sytnyk O. M. Evolution of a hybrid-information war in the context of aggressive policy of the Russian Federation in respect to Ukraine. *Challenges of study, conservation and interpretation of historical and cultural heritage: collective monograph*. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. P. 70–92.

¹³ Турченко Г. Назв. праця. С. 217.

¹⁴ Лібер Ю. Тотальні війни: творення модерної України в 1914–1954 роках / пер. з англ. А. Дейнеки. Харків: Віват, 2019. 528 с. (Історія та політика).

¹⁵ Ситник О., Балановський Я. Ідеологічні витоки російсько-української війни 2014–2022 років. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 660.

та благополуччя¹⁶. Г. Кіссинджер у праці «Дипломатія» дав не лише детальний аналіз концепту політики стримування експансії Радянського Союзу, але й загалом – доволі ґрунтовну характеристику ідеологічного протиборства між СРСР й Заходом впродовж «Холодної війни»¹⁷.

Д. Маркоф і К. Хефнер відзначили, що задовго до початку доби Інтернету США й СРСР робили певні намагання використати навіть не надто досконалі комп'ютерні технології задля відстоювання власних інтересів на міжнародному рівні. Зокрема, держави-члени НАТО намагалися застосувати програми пошкодження системи передачі даних країнами Варшавського Договору. А з іншого боку, представники влади СРСР використовували німецьких хакерів для «злому» комп'ютерів американських військових підрозділів тощо¹⁸.

В. Горбулін вказав на те, що окремі автори розглядають витоки російських практик «гібридних воєн» в контексті подій 1920-х рр. (методи «активної розвідки»). Проте, на його думку, більш доцільним є звернення уваги на фінальні етапи радянсько-американського протистояння під час «холодної війни». Тоді у відповідь на анонсовану США програму Стратегічної оборонної ініціативи (СОІ) М. Горбачов 12 жовтня 1986 р., під час прес-конференції в Рейк'явіку, заявив: «Відповідь на СОІ буде. Асиметрична, але буде. При цьому нам не доведеться жертвувати значним». У січні 2013 р. в Москві відбулися загальні збори Академії військових наук, на яких виступив начальник ГШ ЗС РФ генерал В. Герасімов. Це був своєрідний підсумок тривалої роботи військових аналітиків та фахівців-генштабістів, які певний час концептуалізували зазначену проблему і шукали механізми її вирішення. Саме доповідь генерала Герасімова – своєрідна «точка неповернення» у маніфестації російських поглядів на сучасну війну. В ній було вказано на те, як має розгортатися сучасний воєнно-політичний конфлікт, які елементи в ньому мають бути задіяні та на яких етапах. У доповіді наголошено на зростанні ролі невійськових методів тиску на противника, передусім через політичний, економічний і гуманітарний елементи. Інформаційне ж протиборство взагалі визначалося як наскрізна діяльність на всіх етапах конфлікту: його зародження, супроводу і в постконфліктний період. Звертається увага й на

¹⁶ Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій. Частина II. Зміщення балансу цивілізацій. 2020.

URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/3893/3897>

¹⁷ Кіссинджер Г. Дипломатія; пер. з англ. М. Гоцацюка, В. Горбатько. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018. 864 с.

¹⁸ Маркоф Д., Хефнер К. Назв. праця. URL: <https://litlife.club/books/49290/read>

«асиметричні заходи», до яких було зараховано діяльність підрозділів спеціального призначення, розбудову внутрішньої опозиції, а також невпинне зростання інформаційного впливу на об'єкт нападу. Багато з того, про що говорив у своєму виступі генерал Герасімов, вже використовувалося спочатку в Криму, а потім і на сході України. Тож можна констатувати, що проти України ведеться повноцінна війна: «гібридна» за формою, «асиметрична» за змістом. Україно-російська «гібридна війна»: практика застосування нового концепту Загалом правильний висновок начальника генштабу генерала Герасімова стосовно воєн нового типу, а саме що в таких війнах військові сили використовуються лише на завершальних етапах – за умов правильно побудованої компанії, справдився у Криму, однак не підтвердився на Донбасі¹⁹.

С. Плохий висловив переконання щодо неналежного укладення «Будапештського меморандуму», а особливо його дотримання з боку країн-гарантів²⁰. Ю. Фельштинського та М. Станчева «Третя світова: битва за Україну», в котрій підкреслюється, що могутність сучасної РФ є блефом й піар-проект, котрий активно продукується за допомогою пропагандистських ЗМІ РФ²¹. О. Ситник й Я. Балановський у роботі «Ідеологічні витоки російсько-української війни 2014–2022 років» вказують, що трансформація КДБ у ФСБ призвела до збереження карально-репресивної системи в РФ й до формування «рашизму» – сучасного різновиду російського фашизму²².

Вже перший президент РФ Б. Єльцин не приховував прагнення Кремлівського режиму повернути Україну під свій контроль. Про це свідчать і розсекречені документи США, опубліковані Архівом національної безпеки при Університеті Джорджа Вашингтона. Так, під час розмов з президентом США Д. Бушем-старшим у 1992 р. президент РФ Б. Єльцин назвав Україну «нашим головним дестабілізуючим фактором». Головна увага адміністрації Д. Буша наприкінці розпаду Радянського Союзу в 1991 р. була зосереджена, переважним чином, на узгодженні американсько-російського контролю над залишками радянської ядерної зброї. Як засвідчують документи, для Б. Єльцина було важливо досягти більш

кардинальних домовленостей щодо контролю над озброєннями, ані ж ті, котрі пропонував свого часу М. Горбачов. Також для Б. Єльцина пріоритетним було завдання – досягти підтримки США в тому, щоб РФ посіла місце СРСР на міжнародній арені. При цьому, Б. Єльцин був схильний погрожувати уряду США, що у випадку відсутності підтримки цим планом, РФ очікує повернення до авторитаризму. Запевнення російських очільників Д. Буша, що в російсько-українських відносинах не буде «випадку югославського типу», стали одним із мотивів відправки ядерної зброї до РФ для демонтажу²³. Аналогічною була доля ядерної зброї Казахстану та Білорусі. Тобто шляхом шантажу з боку влади Російської Федерації (в особі Б. Єльцина) вдалося переконати Захід у своєму пріоритетному праві на спадок СРСР. І в подальшому це призвело до цілої низки проблем не лише для країн колишнього Радянського Союзу, але й для західних держав. Зокрема протистояння між ними все більшою мірою переходило з безпосередньо військово-політичного в інші альтернативні виміри. У тому числі – також в сферу кіберпростору.

Безперечно, що політична еліта країн Заходу досить добре усвідомлювала всі ризики переходу на нові рівні протистояння між СРСР й США. Тому вживалися найрізноманітніші міри та заходи, щоб упередити такого роду тенденцію. Так, у відповідності до Стратегії національної безпеки США, вже з 1990 р. американським урядом було розпочато процес інтеграції Радянського Союзу до міжнародної системи в якості конструктивного партнера. При цьому, серед стратегічних пріоритетів для США стало налагодження партнерських відносин з Радянським Союзом у військовій сфері²⁴. Відповідним чином, були задіяні практично всі механізми щодо запровадження економічних й політичних реформ у СРСР.

Вже від 1990-х рр. влада РФ стосовно України приділяла значну увагу поширенню різного роду фейкових і дезінформуючих ідеологем. При цьому, активно використовувалися численні засоби інформаційного впливу, насамперед – задля насадження серед населення України своєї маніпулятивної пропаганди. Так, зокрема, були штучно створені й цілеспрямовано поширювалися концепції «русского мира» та «Новороссиї»²⁵. Водночас, Кремлівські владоможці широко почали використовувати ресурси й можливості кіберпростору та соціальних

¹⁹ Горбулін В. Назв. праця. URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyana-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html>

²⁰ Plokhii S. Назв. праця. URL: <https://www.indigo.ca/en-ca/the-russo-ukrainian-war-the-return-of-history/fb730c40-3980-3181-ba5d-6fe9a30ab0f7.html>

²¹ Фельштинський Ю., Станчев М. Назв. праця. URL: <https://readukrainianbooks.com/page-86-1670-tretja-svitova-bitva-ukrayinu-jurij-georgijovich-felshtinskij.html>

²² Ситник О., Балановський Я. Назв. праця. С. 660.

²³ Ще Єльцин називав Україну «головним дестабілізуючим фактором», – архів Нацбезпеки США. 01.02.2023. URL: <https://inshe.tv/important/2023-02-01/737348/>

²⁴ National Security Strategy of the United States. Washington D.C: The White House, 1990. 32 p.

²⁵ Турченко Г. Назв. праця. С. 217.

мереж з метою просування власних наративів, котрі переважно мали гібридно-інформаційний характер.

Гібридна політика завжди являла собою явище, пов'язане з цілеспрямованим комплексним застосуванням заходів політичного, мілітарного, дипломатичного, торгово-економічного, й насамперед інформаційно-пропагандистського характеру. Зазвичай вони використовуються однією державою (чи коаліцією держав) з метою підпорядкування собі внутрішню та зовнішню політику іншої/інших країн. У випадку з політикою російського неоімперіалізму щодо України та країн Балтії спостерігалось системне та цілеспрямоване втручання у зовнішній, а іноді – навіть внутрішній, суверенітет. При цьому, Кремлівський режим застосовував цілу низку методів і засобів: починаючи елементарним економічним тиском і завершуючи гібридно-інформаційними кампаніями, включно із застосуванням кіберполітичних технологій.

Загалом сутність поняття «гібридна політика», насамперед означає, спрямованість щодо підпорядкування одній державі внутрішнього та зовнішнього політичного спектру іншої (інших) держав завдяки використанню широкого арсеналу «асиметричних» засобів. При цьому, слід підкреслити, що «гібридна політика» має прихований, але загалом агресивний характер щодо інших держав, як у «ближньому» й «дальньому» зарубіжжі, так і в економічному, інформаційному, культурному та інших спільних із сусідніми країнами просторах. У зв'язку з цим геополітичні плани і проекти Російської Федерації щодо реалізації «гібридної політики» впродовж періоду 1990-х – початку 2000-х рр. все більшою мірою визначалися інтересами національної геополітики (в межах «гібридної війни» й «гібридного світу»). Для розв'язання цих завдань геостратегією РФ цілеспрямовано втілювалася низка заходів (зокрема «асиметричних»), що були спрямовані на зміцнення політичної, економічної та військової потужності РФ, підтримання й посилення її міжнародного впливу, створення політичних, економічних та інших (зокрема безпекових) союзів з іншими державами.

Основна суть і зміст «гібридної політики» РФ до окремих країн (Україна, Грузія, Молдова, Казахстан, Греція, Сербія, Македонія, Фінляндія, Польща, США) або коаліції країн (ЄС, НАТО, СНД, країни Балтії, Причорномор'я, Балкан) відображалася у формі погроз, залякування, шантажу, фейків, чуток та «інформаційних бомб» через цілеспрямоване їхнє розповсюдження та декларування (різними каналами та джерелами). Як приклад нижче наведено неповний перелік реальних складників сучасної «гібридної політики» з урахуванням національних інтересів РФ:

- плани можливого застосування ядерної зброї з боку РФ в майбутніх конфліктах з НАТО/США;
- наявність прямої «загрози» з боку НАТО/США на адресу РФ;
- плани реалізації різних проектів (створення псевдодержавного утворення «Новоросія», входження окупованих територій Донбасу до складу Російської Федерації, створення окремих утворень «Донецька народна республіка» і «Луганська народна республіка», входження окупованих територій Донбасу до складу України за принципом федералізації, введення російських миротворчих сил на Донбас тощо)
- визнання законної приналежності Кримського півострова Російській Федерації в обмін на припинення війни на Донбасі;
- відродження так званих «другої Ялти» і «другого Потсдама» – закулісних домовленостей між Кремлем і США;
- поширення інформації про те, що США «здали Україну Москві»; на підтримку Ірану, Сирії та ІД («Ісламської держави»);
- поширення ідеї мирного врегулювання російсько-української кризи на основі принципів федералізації України за сценарієм Боснії або «другої Чечні» та «заморожування» конфлікту за варіантами (сценаріями) Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії та Нагірного Карабаху;
- підготовка до «гібридної війни» проти країн Балтії, Чорноморського регіону, Грузії, Молдови, Казахстану, Азербайджану, Фінляндії, Польщі та ін;
- початок реалізації планів з будівництва газопроводів до Європи в обхід України або на Схід, наприклад, до Китаю та Японії;

Задля реалізації своєї «гібридної політики» Кремлівський режим завжди вдавався до різного роду інформаційних операцій та інших видів «асиметричного» впливу. Одночасно ще з часів «Холодної війни» актуальною була глобальна боротьба за ресурси двох систем з різними типами регулювання індустріальних стосунків. Саме тут у ворогуючих держав були й спільні риси, тому що різні системи США та СРСР були побудовані на принципах індустріального суспільства, котрі вимагали промислового зростання, а значить і збільшення споживання ресурсів. Ю. Бадах у 2012 р. висловив занепокоєння з приводу дій російського керівництва у міжнародних відносинах, втручання їх у внутрішні справи інших держав, в тому числі України, що могли привести до нової «Холодної війни». Вже тоді стало зрозуміло, що двигуном майбутньої війни є не ідеологія, а цивілізаційна несумісність різних частин людства. Оскільки в росіян, особливо у старшого та

середнього покоління, наявною була така ментальна особливість, що потребувала ворога, проти якого треба боротися. Населення РФ складало близько 140 млн. чоловік, але країна мала одну з найбільших армій світу. Відтак Кремлівська влада розпочала формування нової п'ятої імперії, що зростала за рахунок, переважно, продажу сировинних ресурсів. Вона вже почала переозброєння своїх збройних сил, завершила формування системи глобального супутникового наведення високоточної зброї для стратегічних крилатих ракет Х-555, розгорнула мобільні ракетні комплекси «Іскандер», та військові бази за кордоном, робила спроби сформувати могутній континентальний блок держав, що може кинути виклик НАТО, втягнувши туди Китай та Індію. У 2009 р., маючи Ташкентську угоду, РФ створила воєнно-політичний союз із сімома колишніми республіками СРСР. Вона виступає проти ПРО Європи та збирається модернізувати свої збройні сили, витративши на це такі гроші, які майже були витрачені в часи «Холодної війни» Відтак, було висловлено застереження, що Україні вже тоді слід було бути особливо пильною та пам'ятати «Холодну війну», здобувати з неї уроки. Оскільки саме остання стала поштовхом для нових гібридних форм ведення війни²⁶.

Вважається, що гібридним війнам є притаманними наступні властивості та риси:

- агресивні дії без офіційного оголошення війни;
- маскуванню країною-агресором своєї участі в збройному конфлікті;
- прагнення залучати нерегулярні збройні формування (також – через прикриття їх цивільним населенням);
- ігнорування країною-агресором чинних міжнародних норм, угод й досягнутих домовленостей щодо ведення бойових дій тощо;
- застосування широкого комплексу пропаганди й контрпропаганди, включно з використанням гібридних інформаційних технологій;
- використання кіберпростору в досягненні вище перелічених заходів²⁷.

Кремлівська влада завжди вдавалася до традиційних засобів гібридної агресії у вигляді: таємних домовленостей, провокації із подальшим звинувачен-

ням жертви нападу в їхньому вчиненні, шантажу, розміщення військ на кордоні, погроз, ультиматумів, розколу еліт, підкупу, протидії наданню міжнародної підтримки, використання «п'ятої колони», введення військового контингенту, проведення фіктивних виборів, встановлення маріонеткових урядів, демонтажу державності, репресивних заходів тощо²⁸. І при цьому, Кремлівський режим завжди намагається позиціонувати себе в якості рятівника-миротворця світового ґатунку.

Використовуючи значення миротворчих місій, Кремлівський режим всіляко користувався цим задля легітимізації присутності своїх військових контингентів на територіях суверенних держав-сусідів. Таким чином Кремль прагнув тримати під власним контролем практично всі колишні території Радянського Союзу. Водночас підлаштовуючи під таку фактично гібридно-експансіоністську політику – якісь раціональні аргументи, котрі б певною мірою задовольняли міжнародну спільноту. При цьому, агресивна активність у російському суспільстві зумовлена різними векторами ціннісних орієнтацій у пострадянських країнах. На зміну радянській ідеології прийшла концепція «русского мира», для якої не характерне антропоцентричне ставлення до дійсності. Поведінка людей упродовж тривалого часу закріплює в досвіді поколінь взаємозалежність чинних моральних інститутів, а моральні цінності – це принципи, норми, правила поведінки та ідеали, які проголошує російська пропаганда. Система цінностей модифікованого суспільства – це сукупність моральних оцінок, відображених у світоглядах, філософських концепціях, художніх творах і освітніх процесах та закріплених у загальноприйнятих моральних нормах, спосіб думок і почуттів людей²⁹.

Ю. Лібер висловив думку, що історично сформована осьова розколотість України вже на рубежі ХХ і ХХІ століть призвела до того, що багато людей в західних областях країни бачили своє майбутнє в ЄС. Натомість переважна частина населення Східної України вбачали більш перспективною й зручною для себе близькість із РФ³⁰. Відтак російські агресори в 2014 році, значною мірою, використали цю розколотість України на свою користь, повною мірою використавши задля цього увесь спектр засобів гібридно-інформаційної війни.

²⁶ Бадах Ю. Г. «Холодна війна». загальний огляд (1946–1991 рр.). «Холодна війна»: історія та уроки. 1946–1991 рр.»: науковий збірник. Матеріали Міжнародної наукової військово-історичної конференції, 4–5 жовтня 2012 року, м. Севастополь. URL: <http://nvimu.com.ua/wp-content/uploads/Pages.pdf>

²⁷ Стратегія і тактика гібридних війн в контексті військової агресії Росії проти України. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел. 24 листопада 2014. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/gibrid-war/>

²⁸ Штогрін І. Кремлівська тактика гібридної агресії: 80 років тому СРСР окупував країни Балтії. Радіо Свобода. 17.06.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/gibrydna-agresiya-kremlya-okepatsiya-krain-baltii/30675068.html>

²⁹ Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під заг. ред. проф. Р. О. Додонова. Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 2017. С. 174.

³⁰ Лібер Ю. Назв. праця. С. 437–438.

О. Ситник відзначив, що гібридна політика Кремлівського режиму проявилася в тому, що для збереження своєї влади на тлі скромних досягнень у соціально-економічному та культурному розвитку РФ, влада цієї країни системно прагнула стимулювати свою популярність шляхом постійного пошуку ворогів й боротьби з ними. Одночасно реалізація цієї авантюрної політики, поєднувалася цілеспрямованою підтримкою напруженої ситуації в своїй країні та в світі. Це, значною мірою, було спричинено шовіністичним характером російського імперіалізму. Адже він особливо агресивний до тих націй, які захищають власну ідентичність і незалежність.³¹ Тривалий час, кремлівські лідери, займаючись підготовкою агресії проти України, особливу увагу приділяли ідеологічній обробці населення Російської Федерації задля спрямування його свідомості в русло ідей націоналізму, великодержавного шовінізму, захисту так званих «національних цінностей та інтересів», боротьби із «зовнішнім ворогом» тощо. Паралельно здійснювалася фактична окупація інформаційного простору України та використання його у власних інтересах для формування проросійських настроїв. Поряд із цим, мало місце руйнування державної влади України, у тому числі: шантаж і підкуп впливових посадовців, політичних діячів та керівництва владних структур; висування власних агентів впливу на посади в органах державної влади; розпалювання протиріч міжнетнічного й міжрелігійного характеру; підлив довіри населення України до власної влади; поширення протестних і сепаратистських настроїв у суспільстві; дискредитація зовнішньої та внутрішньої політики України; нав'язування її керівництву та населенню певних ідей та цінностей шляхом активної інформаційної кампанії спеціальними методами «зомбування» суспільства із широким залученням цілого спектру різноманітних організацій, спрямованих насамперед на поширення ідеології «русского мира»³².

Слід констатувати, що в умовах нового філософського, ідеологічного й політичного плюралізму, українська влада не спромоглася zorganizувати гідне проукраїнське ідейно-концептуальне вираження в українському інформаційному просторі. Одночасно, було доволі складно звільнитися від стереотипів і кліше радянської

ідеології та протистояти новітній, доволі агресивній російській інформаційній політиці³³. Відповідним чином, все більшою мірою означувалися конфліктні межі між РФ й Україною не лише в паливно-енергетичній та торговельно-економічній сферах, але й в – царині історико-культурного, релігійного й інформаційно-політичного виміру. З огляду на все більш помітне політичне протистояння з РФ (особливо після подій на о. Тузла, Помаранчевої революції) українське суспільство все інтенсивніше почало звертатися до власного історичного минулого задля підтвердження національних потуг домогтися державної самостійності, а події національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. і рух опору середини ХХ ст. все більшою мірою отримували, зокрема і в ЗМІ, характеристики, насамперед, антимосковського й антибільшовицького змісту.

Висновки. Загалом слід наголосити, що мета «гібридної політики» Кремлівського режиму завжди полягала в масштабному (фактично геополітичному) завданні підриву серед держав Центральної Європи та Балтії відчуття впевненості стосовно гарантій їхнього захисту з боку НАТО та ЄС, а також – у створенні протистояння між США і їх європейськими союзниками (Європейським Союзом) та – між західними союзниками й державами Центральної Європи. При цьому, чи не найголовнішим інструментом гібридно-інформаційного тиску з боку Кремлівського режиму були інформаційно-ідеологічні засоби, включно і з використанням кіберпростору.

Події останнього часу, зокрема революційні зміни влади та збройні конфлікти в країнах Північної Африки, Близького Сходу й колишнього СРСР, свідчать про появу нових форм і методів, до котрих вдаються провідні держави, намагаючись досягти своїх зовнішньополітичних цілей і владнати міждержавні розбіжності. На заміну класичним військовим агресіям, коли застосовуються збройні сили, приходять так звані гібридні війни. Вони мають прихований характер і спостерігаються, переважно, у політичній, економічній, інформаційній сферах. Армія для вирішення окремих завдань залучається в невеликій кількості. Суттю такого підходу є зміщення центру зусиль з фізичного знищення противника в рамках масштабної війни до застосування засобів «м'якої сили» проти країни-противника з метою дезінтеграції та зміни її керівництва, включення до сфери свого впливу.

³¹ Sytnyk O. M. Russian-ukrainian war 2014–2019 years as the decisive stage of the struggle for the Ukrainian independent state. *Relevant research of historical sciences: collective monograph*. Lviv-Torun': Liha-Pres, 2019. С. 196.

³² Sytnyk O. M. Evolution... С. 83–84.

³³ Там само. С. 158.

References

Badakh YU. H. «Kholodna viyna». zahalnyy ohlyad (1946–1991 rr.). «Kholodna viyna»: istoriya ta uroky. 1946–1991 rr.»: naukovyy zbirnyk. Materialy Mizhnarodnoyi naukovoyi viys'kovo-istorychnoyi konferentsiyi, 4–5 zhovtnya 2012 roku, m. Sevastopol'. URL: <http://nvimu.com.ua/wp-content/uploads/Pages.pdf>

- Fel'shtyns'kyi YU., Stanchev M. Tretya svitova: bytva za Ukrainu. Pereklad z rosiys'koyi: Volodymyr Yeshkilyev. Kyiv: Nash Format, 2015. 456 s. URL: <https://readukrainianbooks.com/page-86-1670-tretja-svitova-bitva-za-ukrainu-jurij-georgijovich-felshtinskij.html>
- Haran'O., Burkovs'kyi P. Rosiys'ka ahresiya na Donbasi u stratehichnomu konteksti vidnosyn Ukrainy i Zakhodu. Rosiys'ka okupatsiya i deokupatsiya Ukrainy: istoriya, suchasni zahrozy ta vyklyky s'ohodennya: Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (Kyiv, 2016 r.) / Upor. P. Hay-Nyzhnyk. Kyiv: «MP Lesya», 2016. S. 257–264.
- Hay-Nyzhnyk P. Ahresiya Rosiyi proty Ukrainy (2014–2016 rr.): hibrydna viyna na pohlynannya ta sproba znyshchennya. Ahresiya Rosiyi proty Ukrainy: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky / P. P. Hay-Nyzhnyk (kerivnyk proektu, uporyad. i nauk. red.); avt. kol.: P. P. Hay-Nyzhnyk, L. L. Zaliznyak, I. Y. Krasnodems'ka, YU. S. Fihurnyy, O. A. Chyrkov, L. V. Chupriy. Kyiv: «MP Lesya», 2016. S. 326–422.
- Hay-Nyzhnyk P. Budapeshts'kyi memorandum: peredumovy i naslidky (ne)harantiyi natsional'noyi bezpeky Ukrainy. Ahresiya Rosiyi proty Ukrainy: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky / P. P. Hay-Nyzhnyk (kerivnyk proektu, uporyad. i nauk. red.); avt. kol.: P. P. Hay-Nyzhnyk, L. L. Zaliznyak, I. Y. Krasnodems'ka, YU. S. Fihurnyy, O. A. Chyrkov, L. V. Chupriy. Kyiv: «MP Lesya», 2016. S. 194–212.
- Hay-Nyzhnyk P. Formuvannya zahal'nonatsional'noyi identychnosti ukrajintiv v konteksti suchasnykh vyklykiv Ahresiya Rosiyi proty Ukrainy: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky / P. P. Hay-Nyzhnyk (kerivnyk proektu, uporyad. i nauk. red.); avt. kol.: P. P. Hay-Nyzhnyk, L. L. Zaliznyak, I. Y. Krasnodems'ka, YU. S. Fihurnyy, O. A. Chyrkov, L. V. Chupriy. Kyiv: «MP Lesya», 2016. S. 32–54.
- Hay-Nyzhnyk P. Na porozh kryvavoyi bani: rosiys'ko-ukrayins'ki mizhderzhavni vzayemyny u 2010–2013 rokakh. Ahresiya Rosiyi proty Ukrainy: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky / P. P. Hay-Nyzhnyk (kerivnyk proektu, uporyad. i nauk. red.); avt. kol.: P. P. Hay-Nyzhnyk, L. L. Zaliznyak, I. Y. Krasnodems'ka, YU. S. Fihurnyy, O. A. Chyrkov, L. V. Chupriy. Kyiv: «MP Lesya», 2016. S. 247–299.
- Hay-Nyzhnyk P. P. Rosiya proty Ukrainy (1990–2016 rr.): vid polityky shantazhu i prymusu do viyny na pohlynannya ta sproby znyshchennya. Kyiv: «MP Lesya», 2017. 332 s.
- Hibrydna viyna: in verbo et in praxi: monohrafiya / Donets'kyi natsional'nyy universytet imeni Vasylia Stusa / pid. zah. red. prof. R. O. Dodonova. Vinnytsya: TOV «NilanLTD», 2017. 412 s.
- Horbulyn V. «Hibrydna viyna» yak klyuchovyy instrument rosiys'koyi heostrategiyi revanshu. 2015. URL: http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-_.html
- Khantinton S. Zitknennya tsyvilizatsiy. Chastyna II. Zmishchennya balansu tsyvilizatsiy. 2020. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/3893/3897>
- Kissyndzher H. Dyplomatiya; per. z anhl. M. Hotsatsyuka, V. Horbat'ko. Kyiv: Vyd. hrupa KM-BUKS, 2018. 864 s.
- Liber YU. Total'ni viyny: tvorennya modernoyi Ukrainy v 1914–1954 rokakh / per. z anhl. A. Deyneky. Kharkiv: Vivat, 2019. 528 c.
- Markof D., Khefner K. Khakery (takedown). 1996. 451 s. URL: <https://litlife.club/books/49290/read>
- National Security Strategy of the United States. Washington D.C: The White House, 1990. 32 p.
- Plokhii S. The book Russian-Ukrainian war: the return of history. 2023. URL: <https://www.indigo.ca/en-ca/the-russo-ukrainian-war-the-return-of-history/fb730c40-3980-3181-ba5d-6fe9a30ab0f7.html>
- Shche Yel'tsyn nazyvav Ukrainu «holovnym destabilizuyuchym faktorom», – arkhiv Natsbezpeky SSHA. 01.02.2023. URL: <https://inshe.tv/important/2023-02-01/737348/>
- Shtohrin I. Kremlivs'ka taktyka hibrydnoyi ahresiyi: 80 rokiv tomu SRSR okupuvaly krayiny Baltiyi. Radio Svoboda. 17 chervnya 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/gibrydna-agresiya-kremlya-okepatsiya-krain-baltii/30675068.html>
- Strategiya i taktyka hibrydnykh viyn v konteksti viys'kovoyi ahresiyi Rosiyi proty Ukrainy. Nezalezhnyy analitychnyy tsentr heopolitychnykh doslidzhen' Borysfen Intel. 24 lystopada 2014. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/gibrid-war/>
- Sytnyk O. M. Evolution of a hybrid-information war in the context of aggressive policy of the Russian Federation in respect to Ukraine. *Challenges of study, conservation and interpretation of historical and cultural heritage: collective monograph*. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. P. 70–92.
- Sytnyk O. M. Russian-ukrainian war 2014–2019 years as the decisive stage of the struggle for the Ukrainian independent state. *Relevant research of historical sciences: collective monograph*. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. C. 183–201.
- Sytnyk O., Balanovs'kyi YA. Ideolohichni vytoky rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny 2014–2022 rokiv. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. S. 654–660.
- Turchenko H. Istorychna nauka i suchasna hibrydna viyna Rosiyi proty Ukrainy. *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*. Vyp. 46. 2014. S. 295–301.